

Què hi passaria a l'Àfrica si...?

Suplement del Quadern núm. 154 de CiJ - (n. 190) - Juny, 2008
R. de Llúria, 13, 08010 Barcelona - tel. 93 317 23 38, fax 93 317 10 94
info@fespinal.com - www.fespinal.com

L'Àfrica continua sagnant, i els mitjans de comunicació continuen destil·lant-nos els seus dolors. A les misèries de Darfour, de Somàlia i de la Regió dels Grans Llacs, a la contínua arribada de cayucos a les costes canàries, s'hi afegeix aquests dies la inesperada crisi de Kenya. Floró de la colonització britànica, Kenya continua essent el paradís exòtic i la "capital del safari", per a milers de turistes.

El somni kenyà es convertí en un malson el mateix dia de les eleccions presidencials, el 27 de desembre passat, quan la Comissió Electoral va proclamar la victòria del president sortint Mwai Kibaki. El seu opositor, Raila Odinga, posà en qüestió els resultats i es llençà al carrer amb els seus partidaris. La violència guanyà la capital, Nairobi, i les principals ciutats del país. Segons les estimacions de les Nacions Unides, les revoltes es cobraren més d'un miler de morts, un nombre indeterminable de desplaçats i grans pertorbacions en el sistema econòmic.

Així, doncs, un altre dels baobabs africans trontolla, com ho van fer, al seu temps,

el Congo, Costa d'Ivori, i com li pot passar a Nigèria, on les tensions religioses i les frustracions econòmiques de la població continuen pujant de to.

Què hi passa a l'Àfrica i per què? Els titulars de la premsa ho tenen clar. Què? Conflictes tribals, guerres, fam, VIH, malària, cayucos... Per què? Tot és degut al mal govern, a la corrupció, a la incompetència i a la irresponsabilitat. Aquesta manera de considerar-ho li va com anell al dit a un cert tipus de premsa. No hi fa res que la lleugeresa amb què es tracten aquests drames estrefacin la veritat i donin una imatge incorrecta de l'Àfrica i dels africans. Malgrat tot, les coses no són tan senzilles...

1. Una Àfrica mal parida

El novembre del 1884, es reunien a Berlín catorze estats europeus per tal de debatre un problema urgent. Europa estava iniciant un procés d'expansió econòmica important. L'objectiu que es trobava en el punt de mira de tots era l'Àfrica, una selva

verge i amb mil promeses. Es tractava de repartir-se la gestió d'aquest continent de 30.272.922 km². En tres mesos, van arribar a les següents conclusions:

- Es proclama la lliure navegació marítima i fluvial, així com el lliure comerç, en tot el continent.

- Es decreta el dret a colonitzar un territori pel sol fet d'haver ocupat una parcel·la de la seva costa.

- S'accepta l'ocupació efectiva i física, per mitjans militars, dels territoris esmenats, fet que dona per bona la conquesta militar del continent.

Resulta astorador constatar que, en la citada conferència de Berlín, no hi hagués cap representació dels regnes constituïts ni de cap altre estament africà.

L'Àfrica es va fer a cop de regla i cartabó, en funció dels interessos europeus que en van fixar les fronteres, sovint seguint els meandres dels filons de diamants, coure, or i altres matèries primeres, sense consultar per res els interessats; dividint cultures, ètnies, famílies. Rara és la frontera del sud del Sàhara que no aixoplugui, a una i altra banda, fills de les mateixes ètnies i famílies, però de diferents estats. L'Àfrica fou concebuda i engendrada en funció dels interessos econòmics expansionistes d'Europa.

2. Una Àfrica mal criada

Seguint els criteris de la Conferència de Berlín, l'era de les dependències s'organitzà pensant més en els interessos de la metròpolis que en els dels africans. Europa va saber trobar el llenguatge idoni per a cada situació. I va fer servir els coneguts mots de colonització i civilització, revestint-les de desenvolupament, de progrés i de cultura, per tal d'amagar els antics diables de la invasió, de l'explotació i de la manipulació.

En la colonització de l'Àfrica, la presència europea s'imposava per les armes, s'instal·lava amb les seves infraestructures administratives i polítiques, i s'organitzava per a explotar les riqueses del lloc. Colonitzar equivalia a conquerir (qui va portar la guerra a l'Àfrica?), a invertir el necessari i a assolir el major benefici possible per a la metròpolis.

Pel que fa a la civilització, les coses van en la mateixa direcció. El diccionari de la RAE ens diu que civilitzar és treure quelcom o algú d'un estat bàrbar o salvatge, instruint-lo en les arts de la vida a fi que pugui progressar en l'escala humana. Civilització equival a instrucció i progrés. Però, els països colonitzadors van instruir l'home africà tot just el necessari per a convertir-lo en un instrument útil per als seus propòsits. Així, doncs, en el seu accés a la independència, la República del Congo no disposava de cap ciutadà amb un títol universitari superior, i la major part dels països independitzats van haver de requerir antics seminaristes catòlics per a confiar-los els càrrecs polítics d'importància.

Quant al progrés en l'escala humana, la colònia va deixar-ne ben clars els límits. L'apartheid no fou una exclusiva de l'Àfrica del Sud. Les ciutats es construïren de forma que els blancs estiguessin junts en les zones privilegiades i els africans “en els barris indígenes”, des d'on es traslladaven cada dia a les zones dels patrons milers de “boys”, jardineros, bugaderes, mainaderes i altra mà d'obra que feia les delícies de la vida del colon. Hi havia una “escala humana” per a uns i una altra per als altres.

I, ja que parlem de la noble tasca de la civilització empresa a l'Àfrica per part d'Europa, no volem passar per alt la “contribució” d'aquest continent al desenvolupament de l'art africà..., salvaguardant –als museus francesos, belgues i anglesos– màs-

cares, estatuets, ceràmica, utensilis i un llarg etcètera d'objectes enduts a la metròpolis conjuntament amb els carregaments d'eben, cacau, cafè, coure, or i diamants.

3. Una Àfrica mal alliberada

Si prenem com a punt de partença la Conferència de Berlín i com a punt d'arribada l'any 1960, l'aventura colonial va durar 75 anys. Els països colonitzadors no es van retirar del continent de bon grat, sinó forçats per les circumstàncies. La pressió dels joves pobles es va fer sentir. Els gran motius van ser, un cop més, la situació geopolítica mundial d'una banda i, de l'altra, els interessos econòmics dels colonitzadors. Els Estats Units, Rússia i els seus respectius països satèl·lits van tenir el mal gust d'acostumar-se a dirimir les seves diferències i a defensar els seus interessos a costa del Tercer Món, i de forma molt notable a l'Àfrica. De llavors ençà fins als nostres dies, les armes van començar a circular per tot el continent (avui es pot trobar, en gran part de les grans ciutats africanes, un "Kalash" per cinquanta dolars). Les guerres anomenades d'alliberament van començar a clavar les seves urpes en les societats africanes. Rússia donava suport a grups revolucionaris en contra de l'imperialisme americà. La idíl·lica Àfrica colonial es va començar a esquinçar, i la seva explotació es va convertir en un luxe molt car, tant pel que fa a persones com a finances.

L'Àfrica va deixar de ser un lloc plaent d'explotació i d'aventura per a convertir-se en un lloc insegur i desagradable. L'eslògan "L'Àfrica per als africans" va convertir el Continent en un cementiri, per a uns, i en un calvari, per a d'altres. Es tractava de seguir tenint accés a les seves riqueses, però amb menys despesa econòmica i política.

Aquesta descolonització, si més no precipitada, va deixar l'Àfrica en mans de polítics inexperts, sense exèrcit i sense quadres suficientment formats per a assumir la responsabilitat de la "res publica", i el que és pitjor, un teixit social sense consistència que s'esquinçaria amb l'explosió de les primeres tensions ètniques, provocant totes les guerres que coneixem.

4. L'Àfrica i els depredadors

El temps de les independències inaugura una nova etapa en la història africana. Amb el neocolonialisme, Europa va aprendre a seguir enriquint-se amb un cost menor. El secret consistia a posar i sostenir règims que continuessin afavorint els seus interessos i facilitessin la tasca de seguir drenant les matèries primeres cap als ports del nord. En aquestes pàgines, no es tracta de fer un estudi profund sobre l'explotació que van ser víctimes els països africans. Jo només recordo com, a l'època en què vaig viure a Kananga, els japonesos explotaven les mines de Kasumbalesa: excavaven el mineral, el rentaven, el carregaven en trens i se l'emportaven –sense cap altra mena d'elaboració– al Japó. I què direm del petit tren de Kamsar, a la República de Guinea, que traginava la bauxita des de les seves mines fins a la panxa dels vaixells que la transportaven, sense cap mena de control, als Estats Units? I dels contubernis organitzats per la petrolera Total a Angola, o de països on l'interès pel petroli s'ha barrejat amb els dòlars de la corrupció, les armes de la guerra i la sang de les víctimes? Us convido a llegir l'informe de l'ONU sobre el saqueig de les matèries primeres del Congo per part dels seus veïns ruandesos i ugandesos i per multinacionals canadenques, americanes i australianes, algunes de les qual financen la guerra de Ruanda.

5. Algunes reflexions

Algú podria considerar parcial l'opinió que hem exposat, com si pretengués eximir l'Àfrica de tota culpa. No es tracta d'exonerar-la de les seves responsabilitats. Tots som conscients que res del que passa al continent africà no s'hagués pogut esdevenir sense la complicitat d'africans, de polítics cobdiciosos i corruptes que actuen amagats rere una pantalla patriotera i africanista, manipulant els nobles sentiments de pertinença, els patrimonis culturals i el no menys noble sentiment d'identitat. Només volem deixar ben clars alguns punts importants. En primer lloc, crec que cal corregir la imatge de l'Àfrica transmesa per una certa premsa.

1. L'Àfrica no es resigna a ser considerada com el lloc natural de la fam, les guerres, la corrupció i el vessament de sang.

2. L'Àfrica tampoc no es resigna a veure com la seva riquesa es redueix únicament a les seves matèries primeres.

3. Enfront d'un Món Occidental que es construeix per a gaudir dels seus "estats de benestar", l'Àfrica es sap portadora de valors de transcendència (és rar, raríssim, trobar ateus en el continent, tot i que podríem discutir molt sobre la seva experiència religiosa).

4. Enfront d'un Occident replegat sobre si mateix, gelós del seu desenvolupament, l'Àfrica és rica en acolliment i solidaritat; en ella l'hoste és rei.

5. Enfront d'un món occidental que fa avortar la vida en favor del plaer i de la no-responsabilitat, l'Àfrica continua considerant la vida com el seu valor primordial.

A ningú no se li escapen les responsabilitats africanes esmentades més amunt, però caldria dir clarament que els africans

no són els únics responsables de les seves guerres. Un estudi seriós ens obligaria a posar en evidència el pes de les petroleres, dels traficants d'armes, dels consorcis miners i d'altres depredadors del continent africà. També caldria enjudiciar la responsabilitat dels Estats Units, d'Anglaterra, de França i, darrerament, de la Xina.

I parlem finalment dels cayucos. Un té la impressió que l'únic que ens arriba de l'Àfrica és gent famolenca que fuig dels seus països en guerra per tal d'aprofitar-se del benestar que nosaltres hem construït amb tants anys de treball. Tanmateix, ningú no ens parla d'altres "cayucos", els grans vaixells que solquen els nostres mars farcits de tot: fusta per als nostres mobles, coltan per als nostres telèfons, coure per a les nostres instal·lacions elèctriques, cautxú per als nostres cotxes... Si en el lloc d'origen d'aquestes matèries es creessin empreses d'elaboració i llocs de treball, a Canàries hi arribarien menys cayucos i a l'Àfrica hi hauria menys fam i menys guerres...

Preguntem-nos:

Què passaria si la nostra premsa oferís una visió més completa de l'Àfrica? Què passaria si els polítics del nord deixessin de mirar l'Àfrica únicament com la reserva de filons a compartir i descobrissin persones amb arrels, amb valors i amb drets a respectar i a promoure? I què passaria si les altes finances i les multinacionals aprenguessin, si més no, a enriquir-se enriquint els qui les enriqueixen? Què passaria si...?

Mateo Aguirre, sj.

*Antic director regional del JRS
als Grans Llacs
i Àfrica Occidental (1994-2000)*